

Seveda vsak literarni spis še ni umetnina ne glede na to, kakšne notranje pobude je imel njen avtor ali kaj je poizkušal izpovedati. Enako kot pri, recimo, upodabljanju umetnosti tudi besedni zaklad celo pri priznanih umetnikih ne more tekmovali z notranjim občutjem. Izraz besede, čopiča ali filma ne more biti primerljiv s šepetanjem duha in notranjih globin človeka. Filmski ustvarjalci, fotografi in snemalci si s produkti svoje umetnosti skušajo pričarati predvsem zunanji svet gora. Drugače pisec in upodabljaljoči umetnik, ki skušata ponikniti za obzorjem vidnega in podati nekaj svojega, fermentiranega z močjo svojega duha in občutja.

Pri tem si — kakor za koga — te oblike in načini umetnosti med seboj niso primerljivi in, žal, tudi ne »enakovrni«. Sicer pa se o okusih za to ali ono umetniško zvrst ne razpravlja, samo da jo imamo.

Literarna izraznost je v igri besed, v poudarjanju sozvočij in iskanju sinonimov, v čaščenje simbolov, posredovanju domiselnih prispodob. V doživljanju prvinske pristnosti narave je pri dovzetnem človeku naša bogato zatočišče domišljije. Vsak spis je bogastvo zase, vsi pa tvorijo mozaik, kakršni so tudi sicer pisane gore s svojimi morfološki oblikami, igro senc in svetlobe, čaranja oblakov, šelestenje vetra, odbleska vodnih gladin in predvsem barve, ki je zamet duše.

Če kaj, potem prepletanje oblik in igra svetlobe in sence izzoveta vzgon duše — od igre evforije prek čustvene agresivnosti do trepetanja tišine, da subtilna človeka nprav prime za pero, čopič, dleto ali za fotoapar.

DOKTORAT IZ PROBLEMOV SAMOTE

Človek je naravo v vsakem časovnem obdobju videl na svoj način, danes nič manj dražljivo kot nekoč. Res je — kar zadeva naše vedenje o naravi — razvoj znanosti razvozal marsikateri strah in pojav. Sicer pa umetnost ni poznala strahu; kvečjemu je le nemir provociral umetniško navdahnjeno dušo, da je videla, slišala in zapisala več od tega, kar je bilo stvarno.

Na pojav gorá se je človek vedno odzival s svojo notranjostjo. Večja kot je bila človekova čutečnost, večji estet je bil. Zato lahko rečemo, da je tudi gorništvu v svoji izraznosti neka umetnost, ki je ne zazna vsak in je ne more zaznati, ker so zaradi množičnosti, hladnosti časa, potrošniške civilizacije, šumnosti življenja nastopili objektivni pogoji, ki vedno bolj obvladujejo pomembnejše poti, bolj obiskane vrhove in planinske kočje. Množičnost razglašuje naravo, vnaša v naravni red nemir, vdira v gorsko osamo, ki je pogoj zbranim mislim in globljim doživetjem.

Če je **Leo Maduschka** doktoriral iz problema samote v 19. stoletju, kaj bi glede tega lahko rekli danes na pragu tretjega tisočletja?

Toda še so vrtički samote za pasionirane ljubitelje miru in gorah. Treba je v te vrtove prihajati čez teden ali v drugem letnem času. Ni bojazni, da bi se v temeljnem človekovem odnosu do gora kaj prelomilo; bati se je treba le vsemogočne birokracije, ki ne mara narodnih parkov in okolja naravnih spomenikov in vse meri z istim merilom.

Še vedno je ostalo dovolj možnosti za klasiko doživljanja gora, ne le fizično, temveč tudi po umetniško, da znanstvenega obravnavanja ne omenjamo. Ni še odkrito vse, kajti največ je skrito v človeku samem in to ga draži, zanima ali zapeljuje.

Pisen odziv na čar gorá je najbolj uveljavljen in množičen, če fotografiranje odmislimo. Vendar je pri slednjem posredi tudi tehnika, pisec pa mora nujno nekaj zajeti iz svojega in to razdati na papir. Toda preden razprede, plete v notranjosti. Če hočemo doživeti goro, jo moramo z notranjostjo, potem pa ali vse zadržimo zase ali pa pišemo, slikamo, filmamo, upodabljam.

Po doživljanju gorá prek pisateljevanja, upodabljanja in drugih dejavnosti je umetnost doživljanja narave nadgradnja gorništvu kot fizični dejavnosti. Šele oboje skupaj stori gorništvu celovito v človeku.

Da je imel slovenski človek toliko povedati o gorah, kaže, da je v svoji notranjosti zmogel mnogo čustev in rafiniranega odnosa do narave in gora, ki posebej njegovo domovino. Še po sto letih ni mogoče govoriti o literarni suši, pač pa ob literarni beri prej o spretnosti avtorjev in odzivnosti glasil na dogodke in pojave doma in po svetu.

ZASLUGA LITERATURE ZA KULTURO

Vsebinsko je gorniška literarna tvornost ostala zvesta klasiki. Še vedno so spisi prežeti s svojevrstno romantiko, neustavljivi čar gora in narave ne pojenja niti malo. Značilno za tovrstno spisje je, da sta opis in doživljanje narave na prvem mestu in premagovanje fizičnih težav, izpoved čustev in ostalo na drugem mestu. Gorniška izpoved uporablja besedne izraze, ki največkrat

Znanja ni nikoli preveč

Zdravniki zdravniške podkomisije pri GRS Slovenije slovijo po bogatem znanju urgentne medicine. Redno izobraževanje gorskih reševalcev je njihova stalnica. Tudi zato so povabili na predavanje o novostih nudenja prve pomoči in na praktični prikaz v Kranjsko Goro reševalce vseh sedemnajstih slovenskih postaj GRS.

Prišli so iz devetih, tem pa so svežili znanja načelnik zdravniške podkomisije **mag. dr. Igor Tekavčič, prof. dr. Matija Horvat, dr. Evgen Vavken in dr. Martina Zupančič**. Ta je govorila o tem, kaj lahko reševalci ob najdbi nezavestnih ponesrečencev takoj storijo za oživljanje. Po njenem prepričanju ima to prednost, čeprav je eden od njenih kolegov menil, da je prav tako pomembno tudi zaustavljanje krvavitve pri ponesrečencih. Praktično umetno dihanje so nato vsi preskusili na lutki, posamezno in v parih, kjer je ritem oživljanja drugačen kot pri posamičnem posredovanju.

Mag. dr. Igor Tekavčič je z razlago tako imenovane glasgovske koma skale pojasnil znake, značilne za zlome lobanjskega dna. Z znaki, kako ponesrečenci reagirajo in se odzivajo, kakšne imajo zenice in kako reagirajo na bolečine, se dá ustvariti klinično sliko, ki

odražajo lepoto in veselje, potem se lestvica razpoloženja skoraj ne spremeni. Kritiki in polemiki se gorniki skoraj ne poslužujejo, kar sicer ni vedno na mestu in za kulturo duha tudi ni dobro. Če pa se tega že poslužuje, je pisec bodisi sitnež ali pa je nekaj hudo narobe.

Na splošno vse gorniško spisje odraža navdušenje, ki presega gorski prostor. Neverjetno, kako višina in kar sodi zraven vzburja duha! Nikoli tega ne doseže morská ploskev, šumenje gozda, nezemska lepota jam. Gorniško spisje zajema posebno vrsto vzdušja in dramatike, o kateri bi lahko kaj rekel psiholog ali drug dušeslovec. V gorniški literaturi ne bomo zasledili znanstvene fantastike, vse je hudo stvarno, ker gre včasih za nohte, kot pravimo, ni slikanja socialne stiske, ni znakov za postmoderno književnost.

Lahko rečemo, da je prav gorniška književnost ohranila gorništvo še na tistem, na čemer ga hočemo ohraniti. Zato ima gorniška literatura veliko zaslug, da obstaja gorniška kultura, kolikor jo je še, kar naj bi plemenitilo lik gornika.

Hkrati pa je treba opozoriti, da je z etičnostjo javnega opozorila trezna beseda storila še največ pri ohranjanju narave, le da je bila premalo slišna — ali pa je bila prav na tem področju premalo dramatično opozorilna.

Značilnost slovenske gorniške literature je na drugi strani, da je pretežno potopisna, ker opisuje gore, vrhove in stene, kot tudi doživljajsko izpovedna, ker se ukvarja s človeško prisotnostjo v gorah.

Slog pisanja poskuša biti opisen z bolj ali manj podrobnim opisovanjem ali navajanjem situacije ali z izseki doživetij, kjer se zaključek prebere sam od sebe. Sicer pa vsebina spisov prehaja od lirike do prave evforije; v

vsakem primeru so izpovedi optimistične. Ponekod skušajo nekateri avtorji biti tudi dramatični. Besede, ki jih uporabljajo kot simbole, ki pospremljajo opise, ne morejo biti drugačne kot take, ki nosijo v sebi pozitivni naboj. Izrazi, ki se uporabljajo v gorniški literaturi, so predvsem tisti, ki so pojmi za fizikalne pojave, morfološke in orografske oblike, manj izrazoslovje, ki se veže na človekovo duševnost.

Ali to pomeni, da so kar številni pisci gorniške literature bolj usmerjeni eksterno, izven sebe v svet gora, da vidijo več kot občutijo, ali se ne znajo izražati, ker so sramežljivi ali nespretni, ali pa je tu posredi kak drug vzrok? Psihosocialnih črtic, ki se jim je približal, recimo, **Janez Gregorin**, pa tudi **Boris Režek** in še nekateri, je malo.

GORNIŠKO IZRAZOSLOVJE

Opaziti je, da so v medvojnem obdobju pozornost posvečali predvsem iskanju in uporabi izvornih gorniških in domačih izrazov. Prednjači nekdanji šolski inšpektor **Josip Wester**, saj je v svoji knjigi, pravzaprav izboru potopisnih spisov »Iz domovine in tujine« (izdalo in založilo SPD, Ljubljana 1944), na koncu dodal seznam nekaterih novo tvorjenih besed. Z izrazoslovjem so se pod vplivom **dr. Henrika Tume**, ki je zbiral krajevna in ledinska imena in jih tudi objavil v samostojni knjigi Imenoslovje Julijskih Alp (izdalo in založilo SPD leta 1929) in še posebej v knjigi Alpska terminologija (založilo SPD leta 1933), ukvarjali predvsem Skalaši.

Za plezalno družčino, ki je desetletje pred drugo svetovno vojno plezalno delovalo v Grintovcih, pa ni značilno le zbiranje domačih izvornih izrazov, kjer je prednjačil Boris Režek, ampak še poseben slog pisa-

zdravnikom, ko pridejo na kraje nesreč, lahko veliko pomaga, da pravilno reagirajo pri nudenju pomoči na kraju samem in nato v bolnišnicah.

Dr. Evgen Vavken je iz bogate prakse svetoval reševalcem, kako ločijo posamezne krvavitve in kaj lahko store, da rešijo ljudi. Pomembna je imobilizacija takih ran. S tem onemogočijo odplavljanje strdkov v ožilje.

Profesor dr. Matija Horvat je priznal, da so opisi šokov v priručnikih o nudenju prve pomoči opisani preveč optimistično. Dejansko je to ena od najbolj nepojasnjenih tem. Tudi zato sta v bolnišnicah pri diagnozah vedno prisotna dva zdravnika. Zanj je šok posledica nezadostnega krvnega obtoka. V primeru, da je to kratkotrajno, šok ni nevaren, v daljšem obdobju pa pride do zastoja srca in tudi hitre smrti. Reševalci na terenu blažijo šok z zaustavljanjem krvavitev, pravilnimi imobilizacijami in obzirnimi transporti do bolnišnic.

Med razpravo je bila odmevna ugotovitev gorskega reševalca **Klavdija Mlekuža** iz postaje GRS Mojstrana: medtem ko so vratne opornice že dalj časa sestavni del kompletov za nudenje prve pomoči v GRS, jih mnogi drugi še vedno premalo uporabljajo pri nudenju prve pomoči v primeru prometnih nesreč.

Mirko Kunšič

Vaja dela mojstra: Janez Brojan ml. se je skupaj s kolegom najresneje lotil treninga umetnega dihanja.

Foto: Mirko Kunšič